

керуються старші підлітки	“У цьому житті треба спробувати все”	65,3
	“Стався до інших так як би ти хотів, щоб вони ставились до тебе”	52,9
	“Чужого навчайся – чужого не цурайся”	43,8
	“Поспішай творити добро”	37,2
	“Гроші вирішують все”	17,3
	“Моя хата з краю”	5,8
Старший підліток вважає, що	Іноді варто переступити через вимоги моралі заради досягнення своєї мети	55,4
	Дотримуватись норм моралі необхідно, але заради порятунку життя людини ними можна знехтувати	44,6
	Моральні норми обмежують свободу людини	18,2
	Високі моральні принципи мають бути основою стосунків людини з оточуючими	9,1

Спочатку ми дослідили, що найбільше впливає на формування життєвої позиції старших підлітків, а саме: приклад батьків, родичів (обирають 79,3% досліджуваних), друзів та однокласників (обирають 54,5% досліджуваних), відомих спортсменів (обирають 29,7% досліджуваних). Найменш важливим підлітки вважають вплив публікацій та репортажів засобів масової інформації – 14,8%, та політичних лідерів, громадських діячів – 4,1%. Наступне запитання полягало у визначенні найважливіших цінностей у житті. Як бачимо, особливо значущими для старших підлітків є цінності здоров'я – 84,3%, щасливе сімейне життя – 53,7% та добрі і вірні друзі – 44,6%. Найнижчий статус у структурі ціннісних орієнтацій старших підлітків посідають щастя інших (добробут, розвиток, удосконалення) – 6,6%, краса природи і мистецтва – 4,1% та популярність – 2,5%. На думку респондентів, для досягнення своїх цілей насамперед потрібно володіти такими якостями як відповідальність – 71,1%, старанність – 66,1% та сміливість у прийнятті рішень – 65,3%. Найменш пріоритетними виявились чуйність – 22,3%, високі потреби – 20,7% та нетерпимість до недоліків у себе та інших – 10,7%.

Сучасні старші підлітки стверджують, що успішність людини перш за все визначається задоволеністю самої людини способом свого життя та рівнем своїх досягнень – 46,3%, щастям в особистому житті – 26,4% та кар'єрними досягненнями – 24%. Як бачимо, найнищу цінність отримали такі категорії як матеріальне становище (гроші, нерухомість тощо) – 15,7% та популярність – 0,8%.

Респонденти керуються певними принципами у житті. Найважливішими із них є: “Кожний творець свого щастя” – 71,9%, “У цьому житті треба спробувати все” – 65,3% та “Стався до інших так як би ти хотів, щоб вони ставилися до тебе” – 52,9%. Найменше старші підлітки орієнтуються на такі принципи як “Поспішай творити добро” – 37,2%, “Гроші вирішують все” – 17,3% та “Моя хата з краю” – 5,8%. Старші підлітки надають значення тому, що іноді варто переступити через вимоги моралі заради досягнення своєї мети – 55,4% та дотримуватись норм моралі необхідно, але заради порятунку життя людини ними можна знехтувати – 44,6%. Найменш пріоритетним вважають моральні норми, які обмежують свободу людини – 18,2% та високі моральні принципи, які мають бути основою – 9,1%.

Зазначене свідчить про те, що цінності в житті старшого підлітка відіграють надзвичайно важливу роль та впливають на становлення їх особистості. Отримані результати щодо ціннісних пріоритетів сучасних старших підлітків не є вичерпаними та потребують подальшого розширення й доповнення даними наступних етапів емпіричного дослідження.

ЛІТЕРАТУРА

1. Артюхова Ю.В. Ценности и воспитание / Ю.В. Артюхова // Педагогика.– 1999.– № 4.– С. 117–121.
2. Волков Б.С. Психология подростка / Б.С. Волков.– М.: Педагогическое общество России, 2001.– 322 с.
3. Кирилова Н.А. Ценностные ориентации в структуре интегральной индивидуальности старших школьников / Н.А. Кирилова // Вопросы психологии.– 2000.– № 4.– С.29– 37.
4. Собкин В.С. Подросток: нормы, риски, девиации / В.С.Собкин, З.Б.Абросимова, Д.В. Адамчук, Е.В. Баранова.– М.: ЦСО РАО, 2005.– 358 с.

Запорожець К.

Науковий керівник – проф. Радчук Г. К.

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ЧИННИКИ РОЗВИТКУ ДЕВІАНТНОЇ ПОВЕДІНКИ У СТАРШИХ ПІДЛІТКІВ

Девіантна поведінка, що розуміється як порушення соціальних норм, набула в останні роки масового характеру і поставила цю проблему в центр уваги психологів, соціологів, медиків, працівників правоохоронних органів тощо. Сутність девіантної поведінки полягає у недотриманні вимог соціальної норми в різних ситуаціях, що призводить до порушення взаємодії особистості і суспільства. Пояснити причини, умови і фактори, що детермінують це соціальне явище, стало важливим завданням для розгляду сьогодні в Україні.

Метою статті є аналіз теоретичних особливостей соціально-психологічних чинників розвитку девіантної поведінки у старших підлітків.

Проблема девіантної поведінки підлітків привертала увагу дослідників в різних галузях науки. Зокрема, у працях вітчизняних психологів: О.Бондарчук, М.Варій, Л.Виготський, О.Змановська, Ю.Клейберг, І.Кон, В.Кондрашенко, Н.Максимова, Н.Мишко, Ф.Райс та ін. Також, у працях таких зарубіжних науковців як: А.Адлер, В.Афанасьєв, Е.Дюркгейм, Д.Ельконін, Р.Мертон, К.Роджерс, З.Фрейд, К.Юнг тощо.

В даний час виявляємо підвищений інтерес до проблеми девіантної поведінки через значне зростання числа підлітків з девіантною поведінкою.

Підлітковий вік являє собою групу ризику в контексті девіантної поведінки через:

- труднощі перехідного періоду, починаючи з психогормональних процесів і завершуючи перебудовою Я-концепції, що зумовлюють переживання підлітком тривоги, емоційну напруженість, нестійкість, невірноваженість тощо;

- граничність і невизначеність становища підлітка (уже не дитина, ще не дорослий); розходження між об'єктивним положенням учня і його прагненням вважати себе дорослим на тлі недостатніх навичок спілкування, засобів взаємодії зі світом дорослих на партнерських засадах; почуття "дорослості" як протиріччя між орієнтацією на самостійність і відсутністю відповідного життєвого досвіду;

- суперечності, зумовлені перебудовою механізмів соціального контролю: дитячі форми контролю, що ґрунтуються на дотриманні зовнішніх норм і слухняності, вже не діють, а дорослі засоби контролю, що передбачають свідому дисципліну і самоконтроль, ще не склалися; ці чинники проявляються на тлі посилення орієнтації на однолітків і зростання залежності поведінки від групових норм [4].

Наведені чинники фатально не зумовлюють девіантну поведінку особистості. Разом з тим за несприятливих умов попереднього етапу розвитку вони можуть стати підґрунтям для виникнення різноманітних поведінкових девіацій. При цьому слід урахувати, що для підлітка значущими стають, насамперед, стосунки з однолітками, в очах яких він бажає ствердити себе. Якщо це не вдається, підліток може шукати інші кола спілкування, часто з асоціальною спрямованістю, стати "важким" [4].

На думку Ю.Клейберг, девіантна поведінка — це «специфічний спосіб зміни соціальних норм й очікувань за допомогою демонстрації особистістю ціннісного ставлення до них» [3,с.57]. Для цього використовуються особливі прийоми: сленг, символіка, мода, манери, вчинки тощо. Девіантні дії підлітків виступають як засіб досягнення значущої мети, самоствердження й розрядки [3,с.57].

Девіації у поведінці можуть трактуватися як позитивні, так і негативні. У разі позитивних девіацій йдеться про нестандартну особистість, для якої характерними є оригінальні, творчі ідеї, що мають суспільну значущість і, загалом, свідчать про успішний процес соціалізації та відіграють позитивну роль у прогресивному розвитку суспільства. Негативні девіації поведінки пов'язані з тим, що особистість не засвоює позитивного соціального досвіду, не може адаптуватися до моральних цінностей і норм поведінки, які відповідають вимогам суспільства, хоча й може досить добре знати ці норми [1].

О.Змановська виділяє такі специфічні ознаки девіантної поведінки:

- багаторазові, тривалі порушення не будь-яких, а найважливіших норм для певного суспільства на цей час;
- поведінка не є наслідком кризової, нестандартної ситуації, а зумовлена загальною спрямованістю особистості;
- сама поведінка супроводжується різноманітними проявами соціальної дезадаптації, викликає негативну оцінку з боку інших людей;

- поведінка не ототожнюється з психічними захворюваннями чи патопсихологічними станами, хоча може за певних умов набувати патологічних форм (алкоголізм, наркоманія тощо);

- результатом поведінки є заподіяння реальної шкоди самій особистості чи оточуючим [2].

Відповідно можна розрізнити декілька етапів розвитку девіантної поведінки. На першому рівні, ситуативному, виявляються лише окремі симптоми девіантної поведінки, зокрема, неслухняність, невиконання окремих соціальних вимог з боку сім'ї та інших соціальних спільнот. Ці симптоми можуть свідчити про необхідність зміни виховних впливів, типу взаємодії та форм соціального контролю з боку оточуючих. Якщо це не вдається, особистість або сама справляється з власними проблемами, або ж девіантна поведінка закріплюється.

Другий етап – стійких порушень – можна охарактеризувати через стійке порушення соціальних та моральних норм, вимог та першими проявами делінквентної поведінки, що поступово наближається до межі правопорушень. Тут уже є можливим входження до малих груп з вираженою асоціальною спрямованістю. На цьому етапі особистість може і не схвалювати власну поведінку, вважати, що вона не відповідає її власним цінностям і настановленням.

На третьому етапі девіантна поведінка характеризується накопиченням соціального досвіду в здійсненні делінквентних дій і наближається до кримінальної (крадіжки, насилля, проституція та ін.). "Криза ідентифікації" (тобто незбіг уявлень особистості про себе і думки оточуючих), що виникає при цьому, може спричинити гострий внутрішньоособистісний конфлікт. Наслідком такого конфлікту, зазвичай, є ідентифікація з уявленнями оточуючих щодо образу даної особистості. У результаті особистість уже може сприймати свою поведінку як нормальну, таку, що відповідає її власним нормам і цінностям.

Четвертий, кримінальний етап девіантної поведінки особистості пов'язаний з багаторазовими проявами стійкої, соціально небезпечної поведінки, входженням до груп з яскраво вираженим характером асоціальної і антисоціальної спрямованості.

На п'ятому, деструктивному етапі, йдеться про стійку, особливо небезпечну девіантну поведінку, тяжкі соціальні відхилення, стабільне відчуження особистості від суспільства, його норм і цінностей [3].

Отже, девіантна поведінка підлітків зумовлена такими соціально-психологічними чинниками як: труднощі перехідного періоду, емоційну напруженість, нерівноваженість, невизначеність становища підлітка, а також суперечність, зумовлена перебудовою механізмів соціального контролю.

Особливо небезпечні такі етапи розвитку девіантної поведінки, які пов'язані з входженням особистості до груп із асоціальною та антисоціальною спрямованістю, відчуження від суспільства, його норм та цінностей.

Таким чином, узагальнення різноманітних теорій, які розглядають як історичні, так і сучасні наукові погляди стосовно формування девіантної поведінки підлітків, дає можливість зробити висновок, що така поведінка є результатом складної взаємодії психологічних та соціальних факторів, дія яких, у свою чергу, пов'язана із системою відносин особистості.

Перспективи подальшого дослідження ми вбачаємо у розробці програми профілактики девіантної поведінки в підлітковому віці.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бондарчук О.І. Психологія девіантної поведінки: Курс лекцій / О.І. Бондарчук. – К.: МАУП, 2006. – 88 с.
2. Змановская Е.В. Девиантология (Психология отклоняющегося поведения): Учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений. – М.: Издат. центр “Академия”, 2003. – 288 с.
3. Клейберг Ю.А. Психология девиантного поведения. – М.: ТЦ “Сфера”, 2003. – 160 с.
4. Кон И.С. Психология ранней юности / И.С.Кон. – М., 1989. - 255 с.

Джуглей Н.

Науковий керівник – доц. Горішина Н.М.

СОЦІАЛЬНЕ ПРОЕКТУВАННЯ ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ ІНІЦІАТИВНОСТІ МОЛОДІ

На сучасному етапі розвитку суспільства молодь розглядається як один з найбільш важливих ресурсів держави, рушійна сила нашого суспільства, яка може змінити його на краще. У цілому, роль молоді визначається наступними чинниками:

□ молодь є великою соціально демографічною групою, що займає значне місце у виробництві і виступає основним джерелом поповнення трудових ресурсів;

□ молодь – основний носій інтелектуального і фізичного потенціалу суспільства, вона володіє великими здібностями до праці, технічної та культурно-художньої творчості, продуктивної діяльності в усіх сферах людського буття;

□ молодь має великі соціальні та професійні перспективи, вона здатна швидше за інші соціальні групи суспільства оволодівати новими знаннями, спеціальностями і професіями.

Молоді притаманна також така важлива риса як ініціативність. Проте, на жаль на даному етапі розвитку вітчизняного суспільства не створено належних умов та можливостей для її реалізації. Основними перешкодами на шляху впровадження громадських та соціальних ініціатив молоді є брак коштів та відсутність підтримки з боку державних організацій та бізнес-структур.

У ситуації, що склалася сьогодні у країні важливим засобом розвитку громадських ініціатив молоді є соціальне проектування. Використання соціального проектування в роботі з молоддю дозволяє, з одного боку, адресно вирішувати соціальні проблеми в молодіжній сфері, а, з іншого боку, розвивати соціальну активність молоді людини, її здатність усвідомлено і цілеспрямовано перетворювати власне життя і навколишній мікросоціум.

Метою статті є аналіз соціального проектування як засобу формування ініціативності молоді.

Питання, що стосуються соціального проектування досліджуються у працях В. Курбатова, О. Курбатової, В. Лукова, Л. Оленгівської, С. Копилова та інших. Різні аспекти формування ініціативності розглядаються у працях А. Сороки, О. Трошкіна, С. Щавля, С. Леснікової, С. Тетерського, О. Мальцевої, М. Костіна, Л. Пашкіної та інших.

Розглядаючи проблему, слід розрізнити терміни «ініціативність» та «ініціатива». На думку О. Трошкіна, ініціативність – це складна якість особистості, у якій виявляється діяльнісний стан людини з її ставленням до цілей, змісту, характеру діяльності і прагненням мобілізувати свої морально-вольові зусилля на досягнення навчально-творчої та професійно-практичної мети. Найбільш істотними компонентами ініціативності є: спрямованість особистості на творчу діяльність; активність і енергійність; самостійність; здатність до реалізації особистісного почину [7]. Ініціатива – це засіб прояву даної якості, що є складовою діяльності” [8].

Аналізуючи сутність понять «ініціативність» та «ініціатива», М. Богуславський наголошує на первинності особистісної ініціативності, яка стає соціальною за таких умов: якщо вона спрямована на перетворення навколишньої дійсності та якщо коли до реалізації цієї ініціативи залучені інші члени соціуму [1, 15].